

Aravarakentamista Turussa vuosina 1949–53

Tuija Aarnio

Artikkelissani käsittelen valtion rahoittamaa asuntotuotantoa paikallistasolla ja tuon esiin tekijöitä, jotka ehdollistivat rakentamista. Tarkastelen Aravaa mahdollisuutena toteuttaa ja levittää vallalla ollutta lähiöaatetta asutuskeskuksiin. Kahden esimerkkikohteen kautta selvitän, missä määrin aate käytännössä toteutui.

Kaupunkien historiasta löytyy erilaisia vaiheita, joista toiset ovat jättäneet enemmän jälkiä rakennettuun ympäristöön kuin toiset. Turussa suurpalo vuonna 1827 muutti dramaattisella tavalla kaupunkirakennetta. Engelin ruutuasemakaava on edelleen havaittavissa, mutta puutalovaltainen kaupunkimaisema on hävinnyt lähes kokonaan. Muutos kaupunkikuvassa on ollut niin huomattava, että sitä on verrattu palon aiheuttamaan tuhoon (Jauhiainen 1995, 294). Erityisesti 1950-luvulta alkaen puutaloja alettiin purkaa kiihtyvällä vauhdilla kerrostalojen tieltä, eikä tuo aika ole päättynyt vielä 2000-luvullakaan. Nyt jäljelle jääneiden talojen purkus suunnitelmat herättävät voimakkaita vastareaktioita, mutta 50-luvulla talovanhukset saivat väistyä surutta uuden alta. Alkuna tälle kaupunkirakenteen muutosprosessille voidaan pitää vuoden 1949 aravalakeja.

Vuosien 1950–54 aikana rakentaminen keskittyi Turussa pääasiassa ruutukaava-alueen sisälle ja merkittävä osa kerrostaloista oli aravalainoitettuja (TTVK33, 15; TTVK34, 21; Laakso 1980, 172–176). Valmistuneista runsaasta kahdestakymmenestä aravakohteesta vain muutama rakennettiin ruutukaavan ulkopuolelle. Riitta Nikula onkin todennut, että Turussa ja Tampereella aravarakentaminen nivellettiin vanhaan kaupunkirakenteseen toisin kuin Helsingissä. Hän kirjoittaa, että muiden kaupunkien tutkimus toisi ”mielenkiintoisen vastapoolin Helsingille, missä pääosa rakentamisesta sijoittui uusiin asuntolähiöihin.” (Nikula 1994, 90.) Koska lähiöaate oli voimakas ”valtakunnanideologia”,

niin ”onkin vaikeampi selvittää, mitä suomalaisissa vanhoissa kaupungeissa 50-luvulla todella tapahtui.” (Nikula 1994, 94.)

Modernismin kaupunki- ja asuntuosuunnittelun ihanteita tavoitelleet Aravan asiantuntijat pyrkivät luomaan lapsiperheille sopivia asuntoja kaupunkien ulkopuolella oleviin luonnonläheisiin ympäristöihin, joten käytännön ja ihanteen välillä näyttää Turussa olleen ristiriita. Artikkelissani lähdän avaamaan tätä ristiriitaa, vien eteenpäin Nikulan esittämiä ajatuksia ja selvitän, mitä Turussa tapahtui ensimmäisellä aravakaudella (1949–53). Miksi rakentaminen sijoittui ruutukaava-alueelle? Missä määrin modernismin ihanteet käytännössä toteutuivat?

Artikkelissa haen Aravan ja modernismin välisiä yhteyksiä kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta. Se sisältää ajatuksen tiettyssä ajassa ja tilassa tapahtuvasta toiminnasta, joka on historian ja kulttuurin ehdollistamaa (Immonen 2001, 20–25). Myös asuntorakentaminen on tällä tavoin ehdollistettua toimintaa. Kulttuuri ja historia määrittävät, missä ja miten ihmiset asuvat. Mutta myös kulloisenkin nykyisyyden tarpeet ja tulevaisuuden odotukset vaikuttavat siihen, millaisia asuinympäristöjä rakennetaan. Lisäksi valtion tukeman asuntorakentamisen ”ohjelmallisuus” toi mukaan ulottuvuuden, jota aiemmin ei ollut. Artikkelin aluksi käsittelen Aravan alkuvaiheita ja tämän jälkeen ”aravalaista” modernismia Turun kaupunkirakenteessa kahden esimerkin valottamana.

ARAVAN ALKU

Liikkeellepanevana voimana aravalakien säätämiseksi oli sotien jälkeinen asutuskeskusten asuntopula, teollistuminen, kaupungistuminen, pääoma- ja tarvikepula. Asutuskeskusten asuntovajaus oli vuonna 1948 noin 60 000 asuntoa, minkä lisäksi vuosittain syntyi 7 000–8 000 asunnon lisätarve. Arvion mukaan vuosittain olisi pitänyt rakentaa 13 000–14 000 uutta asuntoa jonkinlaisen tasapainotilan saavuttamiseksi. (KM 1948:17, 2.) Tilanteen vaikeutta kuvastaa, että vuosina 1949–52 valmistui aravarahoituksella vain noin 14 500 huoneistoa, joista omakotitaloissa 3 500. Kaikkiaan asuntoja valmistui runsaat 36 800. (SAik 1954, 289–290.) Vaparaahoitteinen asuntotuotanto ei siis myöskään kyennyt vastaamaan haasteeseen. Ongelman laajuus ja yhteiskunnallinen tilanne vaativatkin valtiovaltaa puuttumaan asutuskeskusten asuntopulan ratkaisemiseen.

Ruotsin yleishyödyllinen asuntotuotanto oli mallina monissa maissa niiden pohtiessa ratkaisuja omiin ongelmiinsa jälleenrakennuskauden aikana (Rudberg 1987, 17–18). Väestöliiton toiminnanjohtaja Heikki von Hertzen, joka Suomessa otti pontevasti kantaa asuntokysymykseen, piti hänkin Ruotsia esikuvana pamfletissaan *Koti vaiko kasarmi lapsillemme* (1946). Esimerkillisenä asuinympäristönä kirja esitti mm. Guldhedenin Göteborgissa; sen kirkasta kuvaa sumensivat vain 7-kerroksiset talot, ”gigantismi”, sekä asuntojen kalleus (von Hertzen 1946, 54–65). Aloite asuntokysymyksen ratkaisemiseksi lähtikin liikkeelle Väestöliitosta, joka yhdessä Vuokralaisten keskusliiton kanssa lähetti vuonna 1948 valtioneuvostolle kirjelmän *Katastrofi uhkaa asutus-*

keskusten asuntotilannetta (Laine 1993, liite s. 46–47). Suunnitelmat alkoivat tämän jälkeen edetä komiteoissa ja eduskunta hyväksyi aravalait, jotka astuivat voimaan 1.4.1949. Lait oli tarkoitettu tilapäisratkaisuksi ja ne säädettiin viideksi vuodeksi.

Aravalakien säätäminen oli vaikea poliittinen kiistakysymys, mistä johtuen Arava ei tullut pysyvää rakennustoimintaa ohjailevaa elintä, vaikka sellainen oli komiteoiden tavoitteena. Hannu Ruonavaaran mukaan Aravan perustamisessa ei ollut kyse vallankumouksesta suomalaisen asuntopoliitiikan jatkumossa, mutta merkittävästä ja laajalle vaikuttaneesta tapahtumasta (Ruonavaara 1997, 111–112, 130–131). Aravarakentamisen seurauksena alkanut kerrostalovaltaistuminen alkoi muuttaa ihmisten elinympäristöä ja elämää tavalla, joka ehkä turkulaisessa mittakaavassa on ollut dramaattisempi kuin kaupungistuneemmassa Helsingissä. Arava ei välttämättä ollut vallankumouksellinen asuntopoliittisessa merkityksessä, vaan kaupungistumisen ja elämäntavan muutoksen merkityksessä.

Arava oli valtion virasto, joka suunnitteli, valvoi ja ohjasi rakennustoimintaa, myönsi lainat sekä ryhtyi edistämään asuntorakennustuotantoa (Laki 225, 2 §). Niukkojen määrärahojen oikeudenmukainen jako edellytti tällaisen viraston perustamista sekä rakentamisen ohjailua ja valvontaa. Arava siis viimekädessä päätti, mitkä hankkeet saivat aravalainan ja mitkä jäivät ilman siitä huolimatta, että paikalliset viranomaiset olivat hyväksyneet suunnitelmat. Laina oli edullista ja pitkäaikaista, mutta se oli toisijaista ja sitä oli jaossa kunakin vuonna vain rajoitettu määrä (Laki 224 ja 226). Paikalliset rahoituslaitokset myönsivät ensisijaiset lainat, joita ilman Aravan lainavaraukset raukesivat.

Arava huolehti sellaisesta yleishyödyllisestä asuntorakennustuotannosta, jonka tarkoituksena oli ”sijainniltaan, pohjaratkaisuiltaan, teknisiltä rakenteiltaan ja varusteiltaan sekä asumiskustannuksiltaan halpojen ja sosiaalisesti tarkoituksenmukaisten uusien asuntorakennusten aikaansaaminen asutuskeskuksissa” (Laki 224, 1 §). Lainpykälää voi pitää suomalaisen modernismin julkilausumana ja rakentamisen ohjenuorana. Asuntorakentaminen sai virallisen suunnan ja sisällön, jonka toteutuminen taattiin valtion rahoituksella, kontrollilla ja asiantuntijoilla. Modernin ja postmodernin häilyvää rajaa käsitellyt Zygmunt Bauman on määritellyt modernin universaaliksi järjen ja rationaalisuuden maailmaan kuuluvaksi. Baumanin sanoin ”Universaalisuus oli kunnianhimoisen projekti, lähetystehtävä, josta oli suoriuduttava.” (Bauman 1996, 236.) Edistysusko oli moottori, joka vei lähetystehtävää eteenpäin. Tämän ajatusmaailman voi ajatella olleen myös Aravan moottori, joka vei hyvän asumisen ideologiaa suomalaisiin asutuskeskuksiin.

Millainen oikeaoppinen aravatalo oli ja missä se sijaitsi? Vastaus alkoi määrittäjä sitä mukaa kuin Aravaan tuli lainahakemuksia. Lakeihin ei ollut kirjattu ”ohjelmaa”, jonka perusteella lainat olisi myönnetty. Kuten Aila Korpivaara-Hagman on todennut, loi suunnittelussa vallinnut funktionalismi pohjaa sosiaaliselle asuntotuotannolle.

Hänen mukaansa ”asuntotuotantotoimikunnan oli ilmeisen helppo hyväksyä vallitsevat ideat asuntorakentamisen lainoituksen ehdoiksi” ja edellytykset ideaalien todeksi muuttumiselle olivat olemassa. (Korpivaara-Hagman 1988, 31.) Aravan asiantuntijoilla olikin mahdollisuus ohjailla ”arava-ohjelman” puitteissa rakentamista Nikulan mainitseman lähiörakentamisen suuntaan. Arava joutui kuitenkin huomioimaan kunkin paikkakunnan olosuhteet lainoja myöntäessään. Paikallisten toimijoiden, kuten päättäjien, rakennusliikkeiden ja arkkitehtien oli puolestaan huomioitava Aravan vaatimukset hankkeita suunnitelleessaan. Valtaosa arkkitehdeistä otti osaa aravatalojen suunnitteluun (Suhonen 1951, 64), joten heidän merkityksensä asuinympäristöjen suunnittelussa oli huomattava.

Aravarakentamiseen liittyvästä epätietoisuudesta kertoo se, että Esko Suhonen kirjoitti SAFA:n vuosikirjaan yksityiskohtaisen artikkelin *Minkälainen on Arava-talo? Ohjeita Arava-talojen suunnittelijoille ja rakentajille* (1949). Siinä esitettiin niitä periaatteita, joita Arava oli ensimmäisen toimintavuoden aikana noudattanut laina-annoksia käsitellessään ja ennako-ohjeita antaessaan. Ohjeet olivatkin tarpeen, koska lainahakemuksia oli enemmän kuin jaettavia rahoja; vain parhaat hankkeet saivat lainan ”tavallaan kilpailun perusteella”. (Suhonen 1949, 7.) Artikkelin pohjalta tarkentuu aravalainen modernismi. Millaista se käytännössä oli, selviää tarkastelemalla rakennettuja kohteita.

KORVAUSRAKENTAMISTA

Suhosen ohjeistuksessa hyvä asuinympäristö sijaitsi ”kauniissa metsämaastossa”, jossa oli kaikilta sivuilta avoimia tontteja. Kaupunkien kiverämaiden suljetut korttelit olivat heikoimpia. (Suhonen 1949, 13–14.) Tämä ajatus lähti suurkaupunkien huonoista asuinosuhteista, joita teollistuminen oli aiheuttanut. Ongelmiin oli haettu ratkaisua tarkoituksenmukaisella ja oikeaoppisella kaupunkisuunnittelulla, mikä tarkoitti hajakeskitystä. (Meurman [1947] 1982, 52, 77–83.) Hyvät asuinympäristöt eriytettiin omiksi alueiksi suurkaupunkien ulkopuolelle. Toisen maailmansodan jälkeen tätä aatetta soveltaen suunniteltiin mm. Harlow, oikeaoppinen ”uusi kaupunki”, noin 40 kilometrin päähän Lontoosta. (Llewellyn 2004, 155–174.) Ruotsissa kaavoitettiin saman aatteen säilyttämänä kaupunkien liepeille naapuruuksiöitä, joissa yhteisöllisyyden luominen oli suunnittelua ohjaava tekijä (Franzén & Sandstedt 1981, 54–85), kuten myös Harlow’ssa. Suomessa näitä esikuvia jouduttiin soveltamaan paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi, eikä soveltaminen aina ollut mahdollista. Turussa ei ollut kivikasarmeja, mutta oli muita seikkoja, jotka vaativat toimenpiteisiin tarttumista.

Kiireellisimpiä tehtäviä oli sotien aikana ja niiden jälkeen pommitustuhojen korjaaminen. (Laakso 1980, 152–154.) Yksi tuhoutuneista tonteista oli Kauppatorin lähellä Brahen- ja Eerikinkadun kulmassa. Talvisodan pommituksissa tontin yksikerroksinen 1800-luvun puurakennus tuhoutui kokonaan ja 4-kerroksisesta vuonna 1891 valmis-

tuneesta kivitalosta tuli käyttökelvoton. Sen ensimmäinen kerros tosin kunnostettiin liiketiloiksi, mutta rakennus purettiin vuonna 1950 (Kalpa I 1980, 56–57), sillä paikalle suunniteltiin talkoovoimin rakennettavaa Turun suurinta aravakerrostaloa (TS 19.7.1951.) Tontista tuli pian surullisenkuuluista tonttia kohdanneiden vastoinkäymisten vuoksi.

Talkooyhtiö ryhtyi kaivamaan perustuksia rakennukselle, jonka oli suunnitellut arkkitehti Charles Hagan, ja Arava myönsi hankkeelle lainavaruksen. Sadan työmiehen muodostama talkooyhtiö joutui kuitenkin vaikeuksiin jo alkumetreillä, kun se ei saanut ensisijaista lainaa, joten Aravan laina-anomus raukesi. Yhtiö yritti myydä tonttia, mutta turhaan. Lainarahalla ostetun tontin korot jäivät maksamatta ja yhtiö ajautui konkurssiin. Ainoan huudon pakkohuutokaupassa teki TAsO (Turun Asuntotuotanto Oy), joka suunnitteli tontille vapaarahoitteista liike- ja asuinrakennusta, mutta osakkaita ei ilmaantunut ja hanke kuivui kokoon. Arkkitehti A.S. Sandelin oli piirtänyt modernin talon, jossa oli mm. city-käytävä. (Braahenkulman asiakirjoja 1952–1956, TKKA: TS 19.7.1951, 19.8.1953.) City-käytävä-idea ei vielä vuonna 1951 onnistunut, mutta jo vuosikymmenen puolivälin jälkeen tapahtui näiden ”kauppakeskittymien” läpimurto.

Rappiolla oleva tontti oli kaupunkikuvallisesti epäesteettinen ja kaivettu kuoppa vaarallinen, asunnoista oli pula ja työllisyystilanne heikko, joten tontti joutui huhtikuussa 1952 kaupungin haltuun (Kvep 1952, 152). Se perusti asunto-osakeyhtiön, ja tontille suunniteltiin asuin- ja liikerakennus, jolle järjestyi sekä ensisijainen että aravalaina. Työt käynnistyivät vuoden 1953 alussa. Rakennuksen suunnittelivat arkkitehdit A.S. Sandelin, Aarne Ehojoki ja Veijo Kahra, ja sen urakoi rakennustoimisto Arvonon Oy. (TS 22.4.1952, 31.12.1952, 8.1.1953.)

Kun elokuussa 1953 vietettiin As Oy Braahenkulman harjannostajaisia (kuva 1), niin tilaisuudessa teollisuusneuvos Veli Arvonon onnitteli kaupunkia siitä, että se sai ”toisen sellaisen risteyksen, missä joka puolella on kivitalo.” (TS 19.8.1953.) Tammikuussa 1954 valmistunut rakennus oli Brahenkadulla 6-kerroksinen ja Eerikinkadulla 7-kerroksinen, muut risteyksen kivirakennukset olivat 1800-luvulta ja 2-kerroksisia. Tilanne kuvastaa kaupungin ”kylämäisyyttä” ja puutalovaltaisuutta, mutta myös muutoksen suuntaa, jota tervehdittiin ilolla; kaupunki alkoi saada modernin kaupungin piirteitä.

Arava rahoitti siis ”tavallisen” kaupunkikerrostalon aravatalolle ”epätyypillisessä” suljetussa korttelissa. Tonttien omistussuhteet ja ympäröivä rakennuskanta rajoittivat kaikkea suunnittelua ja rakentamista. Braahenkulman tontti, kuten monet Engelin kaavan tontit, oli jaettu kahteen osaan jo ennen 1800-luvun puoltaväliä, jolloin niiden rakennushistoria eriytyi. Pienet puutalot sopivat tonteille hyvin, mutta rakennusten koon kasvaessa muurimainen ja ahdas vaikutelma oli väistämätön. Braahenkulman kohdalla vaikutelmaa voimisti viereen vuonna 1930 valmistunut massiivinen As Oy Lintula.

Tilanahtautta aiheutti myös lisääntyvä liikenne, jonka tarpeisiin Eerikinkatua levennettiin. Rakennus vedettiin sisään kadun reunasta ja menetetty rakennusala

KUVA 1 Kulmarakennus on As Oy Braahenkulma ja vieressä 1930 valmistunut As Oy Lintula.

KUVA: TURUN YMPÄRISTÖ- JA KAAVOITUSVIRASTO (1988).

korvattiin yhdellä lisäkerroksella (Asemakaavamuutoksen selitys 28.10.1952, YKV); tätä yleistä käytäntöä kutsuttiin ilman myynniksi (Paasikivi 2001, 68). Lisäksi keskeltä pihaa johti ajoramppi maanalaiseen autosuojaan siitä huolimatta, että tällaisia ratkaisuja pidettiin kyseenalaisina (Suhonen 1949, 15). Jotakin Aravan suhtautumisesta ilmentää rakennuspiirustusten tarkastajan kommentti: ”Kyseenalainen ARAVA -taloksi. Lasten oleskelu pihamaan autovilinässä hengenvaarallista.” (Braahenkulma 22.11.1952, ARA.) Valokuva pihamiljööstä kertoo kivimuurimaisesta asfalttipihasta, jossa ajorampin lisäksi on pysäköintipaikkoja. Oikeaoppinen ympäristö ei siis ollut lainan saamisessa ratkaiseva tekijä, vaan se, että rakennus muuten täytti Aravan ehdot.

Liikehuoneistojen osuus sai aravatalossa olla 35 prosenttia maanpäällisten kerrosten yhteisalasta. Yleensä myymälät olivat elintarvikeliikkeitä, jotka kuuluivat ”luonnollisesti” talojen yhteyteen. (Suhonen 1949, 15.) Mikäli tällaista mahdollisuutta ei olisi ollut, niin tuskinpa keskustaan olisi rakennettu ainoatakaan aravakerrostaloa. Koska keskikaupungin ruokakaupat, tori ja kauppahalli olivat lähellä, rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa avasi ovensa eri alojen erikoisliikkeitä ja baari. Myös osa toisesta kerroksesta oli varattu konttoritiloiksi (TS 31.1.1954). Liiketilojen vuokrat muodostavat nykyisinkin Braahenkulman tuotot, eikä hoitovastiketta ole.

Pommien tuhoamien tonttien lisäksi puutalot saivat tehdä tietä uudisrakennuksille, kuten vuonna 1950 valmistuneelle Turun ensimmäiselle aravatalolle. As Oy Aninkaisenkulma rakennettiin aiemmin valmistuneiden muurimaisten sisarrakennustensa jatkoksi Aninkaisten- ja Yliopistonkadun kulmaan. Arava toimi siis ”vain” rahoittajana. Purkamisten seurauksena kaupunkirakenne kuitenkin siistiytyi ja terveysuhkat vähenivät (Saarikangas 2002a, 134–140); pihojen ulkokäymälät ja puutteellinen jätehuolto vaihtuivat mukavuuksin ja jätekuilun varustettuihin kerrostaloihin ja niiden terveellisiin asuntoihin. Puutaloissa olikin Alvar Aallon sanoin ”valtava kehityspotentiaali” (Jauhiainen 1995, 272). Tätä potentiaalia käytettiin vielä 50-luvun alussa vaatimattomasti verrattuna 60-luvun huippuvuosiin (Jauhiainen 1995, 294). Arava oli osaltaan avaamassa tietä tälle kaupunkirakenteen tervehdyttämiselle, joka jatkui myöhemmin vapaarahoitteisena rakentamisena.

Vanhoille rakennuksille aravalainsäädäntö oli tuhoisa, sillä lainaa sai vain uuden rakennuksen rakentamista varten, ei vanhan korjaamiseen tai laajentamiseen (Suhonen 1949, 11). Vilhelm Helander ja Mikael Sundman ovat todenneet, että valtio ohjaili rakentamista 1930- ja 1940-luvuilla uudisrakentamisen suuntaan, eikä kunnostamista pidetty uudisrakentamisen vaihtoehtona (Helander & Sundman 1972, 48). Aravalait olivat osa tätä modernistista suuntausta ja vanhaa tuhoavaa kaupunkisuunnittelun näkemystä, vaikka Helander ja Sundman eivät valtion ohjailua tarkemmin määrittelekään. Turun vuonna 1950 valmistunut rakennusjärjestys tuki niin ikään tätä kehityssuuntaa, sillä kiinteistönomistajien taloudelliset arvot määrittivät rakentamista (Laakso 1980, 105). Braahenkulman tavoin ruutukaavaa rakennettiin pala palalta asemakaavamuutoksin

tontinomistajien intressien mukaan. Rakentaminen tapahtui liike- ja asuintalojen yhdistelminä, sillä pelkille liikerakennuksille ei vielä 50-luvulla ollut kysyntää. Myös asuinrakennustuotannon verohuojennuslait edesauttoivat asuntojen määrän lisääntymistä keskustassa. (Laakso 1980, 114.) Nykyinen kaupunkikeskusta on lähiökauden jälkeen vetovoimainen paikka, jossa pienten 50-lukulaisten aravakotienkin ”vanhan ajan tunnelma” houkuttaa ostajia ja sijoittajia.

Aravakerrostalot rakennettiin tonteille useimmiten kahden tai useamman talon ryhmänä, jolloin rakennukset sijoitettiin tontille avoimesti. Vain kaupungin ytimessä olevat talot jatkoivat suljetun korttelirakenteen perinnettä. Niissä aravaympäristöissä, jotka rakennettiin ennen rakentamattomille alueille, on talojen sijoittelussa ja pihamiljöön luomisessa onnistuttu melko hyvin. Aurajoen toisella puolella Martinmäki oli sekä ennen rakentamattomaa että sodan lähes kokonaan tuhoamaa seutua, joten rakentamisen painopiste oli siellä 1950-luvun ensimmäisinä vuosina.

TÄYDENNYSRAKENTAMISTA

Lähiöaatteen ensimmäisiä askeleita otettiin Martinmäessä Betaniankadulla, kun Urheilupuiston viereiselle kalliolle valmistui kymmenen 7-kerroksisen pistetalon ryhmä vuosien 1952–54 aikana (kuva 2). Tämä oli Turun ensimmäinen aluerakentamiskohde. Turun Sanomien mukaan hankkeen onnistumisesta oli epäilty ”useilla tahoilla”, koska suunnitelmallinen alueittain rakentaminen oli ollut uutta ”näillä seuduilla” (TS 31.1.1954). Lehdistö viittasikin tulevina vuosina usein Betaniankadun talorivistöön kertoessaan vastaavanlaisista hankkeista. Alueen suunnittelu ja rakentaminen toimi monella tavalla tienraivaajana lähiörakentamisen aikakauteen.

Alue sijaitsi ruutukaavalla ja käsitti useampia rakentamattomia kortteleita. Sitä oli suunniteltu asuntorakentamiseen jo 1900-luvun ensimmäisistä vuosikymmenistä alkaen, mutta silloiset suunnitelmat eivät toteutuneet tehtyjä katulinjauksia lukuun ottamatta (Paasikivi 2001, 48–49, 60–61). Martinmäki nousi uudelleen esiin 1940-luvun alussa, kun vastaperustettu T A S O varasi tulevaa rakennustoimintaa varten laajat alueet Martinmäestä. Varaukseen kuului myös mainittu Betaniankatu. Yhtiön tarkoituksena oli pitemmän ajan kuluessa harjoittaa rakentamista yhtenäisessä tonttiryhmässä H A K A : n esimerkin mukaan. (Kvep 1941, 262.) Sodan aikana valmistunut Martinsilta oli parantanut kulkuyhteyksiä keskustaan, ja kun raitiotieliikenne vedettiin sillan yli Martinmäkeen (Laakso 1980, 275), alue oli varsin sopiva asuntorakentamiseen. T A S O järjesti alueesta suunnittelukilpailun, mutta mm. sotatoimet estivät tällä kertaa rakentamisen (Turun Asuntotuotanto 1941–1957, TKKA; Kv 17.9.1945, TKKA). Rakentaminen pääsi käyntiin vasta sodan loputtua ja silloinkin hyvin nihkeästi.

Suunnittelukilpailun voittanut ehdotus oli professori Jussi Paatelan, arkkitehti Hugo Borgströmin ja arkkitehtiylioppilas Veli Paatelan *Aboa nova*, mutta vain osa siitä toteutettiin, sekin monin muutoksin. Suunnitelmassa Betaniankadun talot olivat

KUVA 2 Viiden pistetalon suora rivistö Martinkadun vieressä ja kaartuva viiden talon rivistö koulun edessä ovat Betanianskadun aravataloja. Vinkkelirakennus keskellä alalaidassa on huoltorakennus.

KUVA: TURUN YMPÄRISTÖ JA KAAVOITUSVIRASTO (1988).

4-kerroksisia pistetaloja sekä 3-, 4- ja 5-kerroksisia lamellitaloja (Asemakaavamuutos 15/1945, YKV). Kun rakentaminen toden teolla lähti 50-luvun alussa käyntiin, oli pistetalojen kerroskorkeudet nostettu ja osa lamellitaloista muutettu pistetaloina (Asemakaavamuutos 59/1951, YKV). Hyvä kalliopohja ja asutuspula puolsivat kerroskorkeuden nostamista, vaikka asuntososiaalisesti korkeat talot eivät olleet hyviä. Lisäksi yksi asuinrakennus korvattiin uudella rakennustyyppillä, huoltorakennuksella (Pääpiirustus 219/52, TKKA). Helsingin Olympiakylään sellainen oli rakennettu jo 1940-luvun alussa (Hankonen 1994, 203), mutta Betaniantkadun ”kaukolämpökeskus” oli Turun ensimmäinen.

Kaupunki ja Taso jakoivat alueen rakentamisen ja sille perustettiin kaksi viiden talon asunto-osakeyhtiötä. Suunnittelijoina olivat arkkitehti Viljo Laitsalmi ja kaupungin talorakennusosastolla arkkitehti A.S. Sandelinin johdolla arkkitehti Pekka Sivula, rakentajina olivat Puolimatka Oy, Urakoitsijat Oy sekä Rakennus Oy. (TS 5.10.1952, 25.9.1954.)

Alueittain rakentamisessa päästiin Betaniantkadulla lähelle Aravan ja lähiöaatteen päämääriä. Suhosen mukaan ”Ihanteellisia ovat useamman korttelin käsittävät asuinalueet joille yhtenäisen suunnitelman pohjalta voidaan muutaman vuoden kuluessa rakentaa erilaisia talo- ja huoneistomuotoja käyttäen niin suuri asuntoyhteisö, että sen kannattaa samalla pitää yhteisiä huolto- ja virkistyslaitoksia.” (Suhonen 1949, 13.) Alueen huoltorakennuksesta hoidettiin lämmitys keskitetysti ja siinä oli yleinen sauna ja pesula. Itsepalvelupesulaa valvoi kaupungin kotitalouslautakunta, joka järjesti rakennuksen tiloissa naisille suunnattuja kursseja. Asuintaloissa oli perinteisiä ”kivijalkamyymälöitä”, joista sai päivittäiset elintarvikkeet moderneista osastomyymälöistä. Ovensa avasi myös kaupungin nuorisotyöosaston kerhokeskus, Martin kerhokeskus, joka oli ensimmäinen ”turkulainen ARAVA -tyyppinen kerhokeskus”. Lastenhoitoa alueella helpottivat lastentarha ja -seimi. (TS 14.2.1954, 25.9.1954; TP 29.4.1954; UA 3.3.1954.) Viereissä oli valmiina 1920-luvun lopulla valmistunut koulu ja Urheilupuistossa oli hyvät ulkoilumahdollisuudet. Urheilukilpailujen seuraaminen omasta ”kotikatsomosta” oli joidenkin asuntojen lisäetu.

Lähiöön ja yhteisöllisyyteen liittyviä elementtejä oli koottu tähän kaupungin sisällä sijaitsevaan ”pienoislähiöön”. Erityisesti pesula oli tällainen naisten sosiaalisuuden kannalta keskeinen tila; naiset tutustuivat ja tapasivat toisiaan pesulassa sillä aikaa, kun miehet olivat töissä (Llewellyn 2004, 166–167). Vaikka Betaniantkatu ei ollutkaan oikea lähiö, niin voi ajatella, että äidit lapsineen viettivät päivänsä rajatulla alueella, jolloin sosiaaliset suhteet rajoittuivat enimmäkseen kontakteihin alueen muiden äitien kanssa. Tähän olikin varauduttu Betaniantkadun pesulassa, sillä siellä oli kahvihuone, sosiaalinen tila, jossa aika kului mukavasti pyykin valmistumista odotellessa. Aikaa naisilla pesulassa kului, koska pesukoneet kodeissa olivat vielä harvinaisia (Piha 1962, 92–93). Sukupuolituneen lähiöelämän malli (Saarikangas 2002b, 69–74), naisten ja lasten elämä lähiöissä, alkoi hiljalleen muotoutua.

Rakennusten näkyvyys ja ero ympäristön rakennuskantaan tekivät Betanianskadusta tunnistettavan ja erilaisen. Useimmista huoneistoista avautui mitä mainioin näkymä yli kaupungin ja toisaalta komeiden talojen rivistö edusti kaupunkikuvallisesti uutta Turkuja, jota voittaneen kilpailuehdotuksen nimikin, *Aboa nova*, enteili. Korkealla kalliolla olevat kerrostalot toivat mieleen suurkaupungin symbolit, pilvenpiirtäjät. Tällaisia maastoa korostavia ratkaisuja oli tehty mm. Göteborgissa Guldhedenissä ja Tukholmassa Danviksklippanilla jo 40-luvulla (Franzén & Sandstedt 1981, 76; Saarikangas 2002a, 348–349). Turussakin valmistui Tonttumäen korkealle kalliolle jo vuonna 1952 kolme 7-kerroksista Wärtsilän virkailijoitten aravakerrostaloa (UA 1.3.1952). Kaupunkikuvallisesti Betanianskadun taloryhmä oli suurempi, näyttävämpi ja näkyvämpi, mutta ennen kaikkea sieltä saattoi saada asunnon periaatteessa kuka tahansa, toisin kuin Tonttumäen taloista.

Betanianskadusta alettiin kuitenkin käyttää nimitystä ”velkaistenmäki” (UA 2.3.1954; TP 29.4.1954). Velkaisia alueella riittikin, sillä nimitys viittasi asuntojen omistussuhteeseen; arava-asunnon hankkiminen vaati joko riittävää omaa tai lainapääomaa. Puolet taloista oli puolikunnallisia ja puolet osakehuoneistoja. Vuokra-aravia ei Turussa, kuten ei koko maassakaan, rakennettu kuin murto-osa valmistuneista aravataloista (esim. Laine 1993, 5). Yleishyödyllisyys ja sosiaalinen tarkoituksenmukaisuus oli vähintäänkin kyseenalaista. Asuntopolitiikkaa leimasi filtering up -ajattelu, jonka mukaan hyvätuloisilta vapautuvat asunnot tulisivat pienituloisimpien käyttöön (Junnto 1990, 208). Hannu Ruonavaara käyttää käsitteitä kodinomitussyhteiskunta ja kodinomistuskaupunki kuvatessaan suomalaista omistusasuntovaltaisen asumisjärjestelmän kehittymistä. Ruonavaaran mukaan vuokra-asuminen oli kaupungeissa yleistä vielä vuonna 1950. Sotien jälkeen omistusasumisen yleistyminen on ollut jatkuvaa ja liittynyt juuri kaupungistumiseen. (Ruonavaara 1993, 6D7, 280; ks. myös Laakso 1980, 221 ja Junnto 1990, 208–211.) Aravajärjestelmä oli tuke-
massa tätä kehityssuuntaa.

”UUSI TURKU”

Aravakerrostalojen huoneistot olivat tehokkaita pikku koteja, joiden toimivuutta talo-saunat, pesutuvat ja myymälät täydensivät. Pinta-alat, rakennusmateriaalit ja -ratkaisut vastasivat Aravan vaatimuksia, ja niihin olikin helpompi puuttua kuin talojen sijoittumiseen kaupunkirakenteessa. Toisinaan kuitenkin tapahtui, että hankkeesta oli Aravassa ”pyyhitty toinen rakennus pois” (UA 22.2.1951), joten ehkä kaupunki olisi rakennettu tiiviimmin ilman Aravan kaupunkikortteleita avartavia toimia. Mikäli Aravan ohjailun taustalla oli lähiöaate, toteutui se Turussa ensimmäisellä aravakaudella vain väljästi aatetta tulkiten ja soveltaen. Kun lainaa hakivat yleensä vain ruutukaava-alueella sijaitsevat asunto-osakeyhtiöt, ei Aravalla ollut muuta vaihtoehtoa, kuin myöntää laina kannattavimmille hankkeille; tarkoitushan oli helpottaa asuntopulaa. Aravarakentamisen voi kuitenkin ajatella olleen ponnahduslauta sodasta toipuvalle ja sodan tuhoja

korjaavalle kaupungille. Uusi fyysinen ympäristö häivytti maisemasta sodan jälkiä ja muistoja, helpotti asuntotilannetta ja paransi ihmisten elämänolosuhteita.

Rakentumassa oleva ”uusi Turku” oli moderni ja kaupunkimainen. Irene Roivaisen mukaan 1950-luvun puolivälistä 1960-luvun alkupuolelle sanomalehtikirjoittelu Helsingin lähiöistä oli positiivista; lähiöitä kuvattiin uudeksi, uljaaksi maailmaksi (Roivainen 1999). Tähän samaan kategoriaan voi liittää kirjoittelun Turun 50-luvun alun aravarakentamisesta, ja rakentamisesta kokonaisuudessaan. Esimerkiksi Betaniantadun valmistuminen oli Turun Päivälehdessä mukaan ”kaupunkimme rakennushistorian merkkipäivä” (TP 31.1.1954). Lehti liitti rakennukset rakentamisen pitkään perinteeseen ja kauas ulottuvaan tulevaisuuteen. Artikkelissa saatettiin viitata Turun linnaan ja tuomiokirkkoon tai moderniin Alvar Aallon Turun Sanomien toimitaloon, yhtä pysyvään ja ”historian lehdille” jäävään tapahtumaan. Asuntorakentamisen historiassa se olikin ainutlaatuinen; kaupunki oli astunut moderniin rakentamisen ja asumisen aikakauteen.

Ensimmäisellä aravakaudella lähiöaate ei ollut Turussa todellinen rakentamisen vaihtoehto, sillä kaupungin ulkopuolella olevat ”kauniit metsämaastot” olivat kalliita rakennuskohteita puuttuvan kunnallistekniikan vuoksi. Esikaupunkikysymys olikin toistuvasti esillä eri tahoilla, myös sanomalehtien sivuilla. Sosialisti-lehti kirjoitti marraskuussa 1949, että omakotialueiden saaminen kuntoon vaatii paljon rahaa ja ”...kuinka pitkälle kaupunki leviää uusille alueille samaan aikaan kun jotenkin huonoja puutaloja on valmiitten katujen ja johtojen varsilla tuhansittain.” (Sosialisti 2.11.1949.) Aravakerrostaloja ei edes voitu rakentaa tonteille, ”jonne ei samanaikaisesti ja kohtuullisilla kustannuksilla saada vedetyksi vesijohtoa ja viemäriä.” (Suhonen 1949, 15.) Myös muurusrakentaminen sopi kaupungin ahtaampiin olosuhteisiin. Lähiörakentaminen alkoi Turussa varsinaisesti 60-luvulla liitosalueiden pelloilla ja metsissä. Tällöin tehokkuusajattelu ja elementtirakentaminen hallitsivat rakentamista ja liikenteen merkitys korostui entisestään (Hankonen 1994).

Lähiörakentamisen ”toinen” vaihe käynnistyi tosin jo vuonna 1953 Turun sataman lähellä olevan Patterinhaan suunnittelemisella (TS 6.10.1953). Rakennustoimisto A. Puolimatka jatkoi aluerakentamista Betaniantadulta saadun hyvän kokemuksen pohjalta. Sinne kasvoikin vuosikymmenen edetessä ja aravakausten jatkuessa lopulta huomattavasti Betaniantadua suurempi asuinalue. Siirtymistä suuriin kohteisiin hidastutti osaltaan aravajärjestelmän tilapäisyys ja jatkumisen epävarmuus. Tämä aiheutti varovaisuutta rakennusyritysten keskuudessa ja viivästytti A. Puolimatkan mukaan suunnitelmien toteutumista Patterinhaassa (UP 8.11.1953). Epävarmoina aikoina pienemät kohteet kaupunkialueella oli helpompi toteuttaa. Purku-uhan alle joutuneiden talojen asukkaille sen sijaan kaupunkirakentaminen tiesi turvattomia aikoja.

Puutalojen arvo oli mitätön, eikä edes puutalon hyvä kunto estänyt purkutoimenpiteitä (UA 6.6.1952). Vaikka aravalakien tarkoituksena oli poistaa asutuspöytä ja parantaa

ihmisten elinolosuhteita, oli niiden vaikutus hädetyille päinvastainen. Toisinaan hädettyjen asuinolosuhteet huonontuivat entisestään, eikä filtering up -ajattelun mukaista asumistason kohentumista tapahtunut. Tilapäiseksi läpikulkuasunnoksi tarkoitettu parakkimajoituksesta saattoi tulla pysyvä asunto useiksi vuosiksi (TS 18.1.1956). Häätöjen myötä asuntojen määrä kuitenkin lisääntyi, eikä rakentamista voitu estää, sillä jokainen työmaa antoi töitä useille kymmenille työmiehille. Vaikuttaa siltä, etteivät lainsäätäjät osanneet ennakoida tilannetta, joka Turussa tuli häätöjen muodossa vastaan. Ehkä lähiöaatteen ajateltiin suuntaavan rakentamisen nimenomaan uusille alueille, kuten Helsingissä.

Hyvä elämä nykyaikaisessa aravakodissa kohtasi vain harvoja, ja asunto-pula jatkui, kun ensimmäinen aravakausi läheni loppuaan; lähetystehtävä uhkasi vesittyä. Päätäjien optimistinen asenne ja tavoite selviytyä asunto-ongelmasta, kuten sotakorvauksista, ei toteutunut, joten uusi aravakausi (1954–58) säädettiin suurista poliittisista erimielisyyksistä huolimatta (Junto 1990, 214). Kausi olikin tarpeen, jotta yhä useammat voisivat todeta kuten onnellinen muuttaja totesi uudesta aravakodistaan: ”Siellä asuminen tulee olemaan varmaan kuin runoa.” (TS 3.3.1953.) Kolikon toisen puolen on tavoittanut turkulainen runoilija Markku Into runoonsa *Tehtaankatu 1* (Into 1978, 39–40). Se, mikä toisille oli unelmien täyttymys, saattoi toisille merkitä painajaisunta. Runon tunnelma kuvastaa kaupunkirakentamisen eri näkökulmia ja rakentamisen synnyttämää ristiriitaisuutta; edistys toi tullessaan myös toivottomuutta ja alistumisen pakkoa:

*Synkät viralliset miehet,
viralliset tahot, tulevat,
kuin viemärit meidän uniimme,
meidän todellisuuteemme.
Niillä on asemakaavat, uhkauskirjelmät,
poliisin väkivaltaiset otteet,
purkutuomiot, häädöt:
me emme ymmärrä niiden mongerrusta,
mutta ne kehittävät tätä ympäristöä,
kaupunkia,
minun maisemaani, sinun unelmaasi.*

ALKUPERÄISLÄHTEET

Painamattomat alkuperäislähteet

Turun kaupungin keskusarkisto (TKKA), Turku:
As Oy Braahenkulman asiakirjoja 1952-1956.
Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat (Kv) 1945.
Rakennuspiirustukset.
Turun Asuntotuotanto Oy 1941-1957.
Ympäristö- kaavoitusviraston arkisto (YKV), Turku:
Asemakaavapiirrokset.
Valtion asuntorahaston arkisto (ARA), Helsinki:
As Oy Braahenkulma, Turku 1953.

Painetut alkuperäislähteet

Asuntorakennustoiminnan organisoitukomitean mietintö 1948:17 (KM), moniste, Helsinki.
Hertzen von, Heikki (1946). Koti vaiko kasarmi lapsillemme. Asunnontarvitsijoiden näkökohtia asunto- ja asemakaavakysymyksissä. Väestöliiton julkaisuja n:o 15. WSOY, Helsinki.
Laki asuntolainoista, -takuista ja -avustuksista 224/1949.
Laki asutuskeskusten asuntorakennustuotannon edistämisestä 225/1949.
Laki asutuskeskusten asuntorakennustuotannon tukemisesta valtion varoilla 226/1949.
Meurman, Otto-I. [1947] (1982). Asemakaavaoppi. Näköispainos kustannusosakeyhtiö Otavan v. 1947 kustantamasta teoksesta. Rakennuskirja Oy, Helsinki.
Sosiaalinen Aikakauskirja (SAik) (1954). 47 vuosikerta, Helsinki.
Suhonen, Esko (1949). Minkäläinen on Arava-talo? Ohjeita Arava-talojen suunnittelijoille ja rakentajille. Safan vuosikirja 1949-50, 5-35, Helsinki.
Suhonen, Esko (1951). Asuntosuunnittelun edistämisestä. Arkkitehti 5, 63-65.
Turun kaupunginvaltuuston esityslistat ja päätökset (Kvep) 1941, 1952.
Turun tilastollinen vuosikirja (TTVK) N:o 33, 1952/53 ja N:o 34, 1954/55.

Sanomalehdet

Sosialisti 2.11.1949.
Turun Päivälehti (TP) 1954.
Turun Sanomat (TS) 1951-54, 1956.
Uusi Aura (UA) 1951-52, 1954.
Uusi Päivä (UP) 8.11.1953.

KIRJALLISUUS

Bauman, Zygmunt (1996). Moraalia ilman etiikkaa. Teoksessa Pirkkoliisa Ahponen ja Timo Cantell (toim.): Postmodernin lumo. Suom. Jyrki Vainonen. Vastapaino, Tampere.
Franzén, Mats & Sandstedt, Eva (1981). Grannskap och stadsplanering. Om stat och byggande i efterkrigstidens Sverige. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Sociologica Upsaliensia 17, Uppsala.
Helander, Vilhelm & Sundman, Mikael (1972). Saneeraus suomalaisessa kaupungissa. Asuntohallituksen tutkimus- ja suunnittelutoimisto, sarja A:5, Helsinki.
Immonen, Kari (2001). Uusi kulttuurihistoria. Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.): Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen, 11-25. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
Into, Markku (1978). Tänään kotona. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
Jauhiainen, Jussi S. (1995). Kaupunkisuunnittelu, kaupunkiudistus ja kaupunkipolitiikka. Kolme eurooppalaista esimerkkiä. Turun yliopisto. Maantieteen laitoksen julkaisuja 146, Turku.
Juntto, Anneli (1990). Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu no 50. Asuntohallitus, Helsinki.
Kalpa, Harri (1980). Muuttuva kaupunki. Turku eilen ja tänään I. Turun Sanomat, Turku.
Korpivaara-Hagman, Aila (1988). Aravan tarina. Arkkitehti 3, 31-34.
Laakso, Veikko (1980). Turun kaupungin historia 1918-1970. Ensimmäinen nide. Turun Sanomat, Turku.

- Laine, Ari** (1993). Arava, asuntohallitus ja asuntopolitiikka 1949-1993. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, julkaisu 4:1993, Helsinki.
- Llewellyn, Mark** (2004). Producing and experiencing Harlow: neighbourhood units and narratives of New Town life 1947-53. *Planning Perspectives* 19, 155-174.
- Nikula, Riitta** (1994). Asuntopolitiikka ja kaupunki – ohjelma ja todellisuus. Teoksessa Sankarus ja arki. Suomen 50-luvun miljö, 76-95. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki.
- Paasikivi, Iina** (2001). Keskustan asemakaavan kehitys vuodesta 1897 vuoteen 1999. Teoksessa Turun nimistö I-X kaupunginosien ja Sataman kaupunginosan asemakaavallinen kehitys vuoden 1827 palosta vuoteen 1999, 47-79. Turun maakuntamuseon monisteita 18, Turku.
- Piha, Kalevi** (1962). Asuntoyhteisö, sen muodostuminen ja rakenne. Turun yliopiston sosiologian laitos. Sarja B:3, Turku.
- Roivainen, Irene** (1999). Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 1999:2, Helsinki.
- Rudberg, Eva** (1987). Folkhemmet bostäder – en svensk modell. Teoksessa Folkhemmet bostäder 1940-60, 8-23. ArkitekturMuseum, Stockholm.
- Ruonavaara, Hannu** (1993). Omat kodit ja vuokrahuoneet. Sosiologinen tutkimus asunnonhallinnan muodoista Suomen asutuskeskuksissa 1920-1950. Turun yliopiston julkaisu. Sarja C – osa 97, Turku.
- Ruonavaara, Hannu** (1997). The Game for ARAVA: Tracing a Critical Juncture in Finnish Housing Policy. Teoksessa Marja Suoninen & Timo Toivanen (eds.): *Perspectives in Sociological Research*, 111-134. Turku University. Sociological Research. Series A 22, Turku.
- Saarikangas, Kirsi** (2002a). Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi** (2002b). Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. Teoksessa Taina Syrjämaa ja Janne Tunturi (toim.): *Eletty ja muistettu tila*, 48-75, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.